

İran Dosyası (3) - İran'ın; Kafkasya, Orta Asya ve Türkiye Politikaları

İçeriği Yazan: [Bekir AYDOĞAN](#) [1] Zaman: Pzt, 26/09/2011 - 22:35

İran'ın Kafkasya ve Orta Asya Politikaları

Kafkasya'nın önemli sorunları olan Çeçenistan ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ Sorunu ve Orta Asya sorunlarında İran, dini söylemi bir tarafa bırakıp, ulusal çıkar ve stratejik hesaplarına göre hareket etmektedir.

İran, Orta Doğu'da dini bir devlet gibi davranırken, Kafkasya ve Orta Asya'da normal bir ulus-devlet gibi hareket etmektedir. Orta Doğu'da rejimin dış politikası ön plandayken, Kafkasya ve Orta Asya'da devletin dış politikası ön planda tutulmaktadır(1).

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, İran Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik dış politikasında "rejim ihracı" politikasını bir tarafa bırakarak, İran'ın güvenliğinin ve rejiminin korunmasına yönelik politikalar takip etmeye başladı. İran'ın hayati çıkarları, söz konusu bölgede dini söylemin önüne geçti. Hatta, İran Azerbaycan meselesinde olduğu gibi bazen buradaki Müslüman nüfusu kendine tehdit olarak algıladı. İran'ın Kafkasya ve Orta Asya

politikasında din sadece kültürel bir özellikmiş gibi göründü. İran, Sovyetler Birliği'nin ani dağılmasını "rejim ihracı" için önemli ve yeni bir alan olarak görmedi. İran'ın güvenliği bu bölgede daha ön plana çıktı ve kendi güvenliğinin sağlanmasında İran, Rusya ile ilişkileri, bölgede yeni ortaya çıkan Müslüman nüfusa sahip devletlerle olan ilişkilerden daha önemli gördü(2).

1990'ların ilk yarısında Müslüman Çeçenlerin tek taraflı olarak Rusya'dan bağımsızlık ilan etmeleri ve sonrasında Çeçenistan yerel hükümetinin ülkede şariat hukukunu kabul etmesi, İran tarafından hiç de hoş karşılanmadı. Çünkü bu bölgede İran, şariat devletinden çok kendi güvenliğini ön planda tutmaktaydı. İran söz konusu sorunda söylem bazında da olsa Çeçenistan Müslümanlarına destek vermediği gibi, sorunu Rusya'nın bir iç meselesi olarak gördü. Bunun yanında İran, Rusya tarafından Çeçenistan'da Müslümanlar öldürülürken Rusya ile stratejik düzeyde adlandırılabilir ilişkiler kurmaktan geri kalmadı. Çeçenistan konusundaki İran'ın sessiz/Rusya'yı onaylayıcı tavrı, Rusya tarafından memnuniyetle karşılandı. İran, Orta Doğu politikasının tam tersi Çeçenistan sorununda dini hiç dikkate almayan bir politikayla Rusya'nın "toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu" dile getirdi. 14 "Rejim ihracı" politikası Kafkasya'da gündem dışı kaldı. Çeçenistan sorununda İran'ın ortaya koyduğu tavır, bu ülkenin ne kadar dini bir devlet olduğunu açık bir şekilde sergiledi. Bu durumdan anlaşıldığı üzere, İran'la Çeçenistan arasındaki dini bağlılığın önemli olmadığı veya devletin çıkarının dini bağlılıktan çok önemli olduğu ortaya çıkmış oldu. "Devlet mi dinin hizmetinde din mi devletin hizmetinde?" sorusunun cevabı büyük ölçüde verilmiş oldu(3).

Kafkasya'da Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorunu ve İran'ın bu sorun karşısında aldığı tavır dinin İran dış politikasındaki yerini açık bir şekilde göstermektedir. İran Azerbaycan'la sadece aynı dini paylaşmakla kalmayıp, aynı zamanda aynı mezhebi (Şiilik) hatta Şiiliğinde aynı kolunu (İmamiyye Şiası) paylaşmaktadır. Buna rağmen, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ın "haklı davasında" destek vermediği gibi Ermenistan'la gayet iyi ilişkiler kurabilmektedir. Bugün Ermenistan Azerbaycan'ın yüzde 20'sini işgal etmiş bulunmaktadır ve bu işgalden dolayı bir buçuk milyondan fazla Müslüman Azeri halkı topraklarından uzaklarda "kaçkın" durumundadır. Azerbaycan'da bunlar yaşanırken, İran bırakın Azerbaycan'ın yanında olmayı, tarafsız dahi duramamakta ve ağırlığını aynı dini/mezhebi paylaştığı Azerbaycan'a değil de Ermenistan'a vermektedir. İranlı resmi yetkililer Dağlık Karabağ sorununun iki taraf arasında yapılan görüşmelerle barışçı bir şekilde çözüme kavuşturulmasını dile getirmektedirler. Lübnan'da Şiilere/Hizbullah'a destek verirken "şahin/ebabil" olan İran, Kafkaslarda "güvercin" rolü oynamaktadır. Müslüman/mezhebi Azeri kardeşleri için İran'ın en büyük desteği ise, sadece sorunun barışçı yollardan çözümünü konusundaki açıklamaları olmuştur(4).

Dini devrimden sonra İran, dini söylem kullanarak hem rejimini yeni bölgelere taşıma imkânı bulmaya çalışmakta hem de kendi içinde dini rejimi koruma yoluna gitmektedir. İran dış politikada kullanılan dini söylemle, rejimin içeride meşruiyet kazanmasını ve tartışmaların odağı olmaktan korunmasını da planlamaktadır.

İran - Türkiye İlişkileri

1979 İran Devrimi'nden önce hem İran hem de Türkiye ABD'nin bölgedeki müttefikleri olduğu dönemde Türkiye-İran ilişkileri de göreceli olarak oldukça iyi idi. Devrimden sonra İran'ın Batı ittifakından kopmasına rağmen, İran'ın parçalanmasını

veya Sovyet nüfuz alanına kaymasını engellemek için ABD İran'a yaklaşımında daha sakın davranırken Türkiye İran ile diyalog kapısını açık tuttu. Hatta 1980'lerde Batı İran'a ambargo uygularken ve Türkiye'nin de ambargoya katılmasını beklerken Türkiye, İran karşıtı ambargoya katılmamıştır. Ayrıca devrimden sonra İran, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini ciddi bir tehdit olarak görmeye başlamıştır(5).

Türkiye-İran ilişkilerinde güvenlik belirleyici bir konuma sahiptir. Türkiye-İran ilişkilerini güvenlik açısından değerlendiren; ikili ilişkiler ve bakış, bölgesel gelişmeler ve ittifaklar ile uluslararası güvenlik açısından gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunlardan birisi üzerinde yoğunlaşırsa çıkan sonuçlar eksik ve hatalı olacaktır. Gerek ikili ilişkilerinde, gerekse bölgesel politikalarında Türkiye ve İran, siyasi ilişkileri iyi dahi olsa birbirlerine karşı güç dengesi siyaseti izlemektedir. İki ülkedeki tarihi rekabet ve jeopolitik rekabet nedeniyle, ikili ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde dahi şüpheli ve güvenlikçi bakış Türkiye-İran ilişkilerinde etkili olmuş, iki ülke arasındaki güç dengesi korunmaya çalışılmıştır(6).

Türkiye için 1980 ve 1990'lı yıllarda İran ideolojik bir tehdit olarak görünmüştü; şimdilerde ise nükleer enerjiye sahip olması ve Ortadoğu'da arkasına aldığı Şii rüzgârı ve İsrail ve Batı ile mücadelede liderliği ile Türkiye için hem bir tehdit hem de bölgesel liderlik açısından rakip olmaktadır. Türkiye, İran'ın nükleer politikasına karşı çıkmayarak nihayetinde ABD ve Batılı devletlerin Türkiye'ye İran'ı dengelemek için kendi nükleer politikasını yaratmasına yardımcı olabileceğini ve zaten oluşacak nükleer İran karşıtı bloğun uzağında kalarak, NATO üyeliği ve batı ile İran'a kıyasla daha iyi ilişkilerine güvenerek, İran ile ilişkilerini belirli bir seviyede muhafaza etmeyi planlamaktadır.

Türkiye, İran ile olan ilişkilerinde her zaman Batılı devletlerin politikalarını dikkate almıştır. Her ne kadar son dönemde Türkiye dış politikasının Ankara merkezli belirlendiği söylene de radikal bir İran'a karşı NATO üyesi ve AB adayı Türkiye gerektiğinde İran ile ilişkilerini gözden geçirmek ve araya mesafe koymak zorunda kalabilecektir.

Sonuç Yerine

İran'ın dış politikasını değerlendirirken tamamen Şii eksenli bir politika izlediğini söylemek ne kadar yanlışsa İran'ın Şii faktöründen bağımsız bir politika izlediğini belirtmek de o kadar yanlış olacaktır. Devletlerde dış politika ulusal çıkarlara göre yürütülür. Bu nedenle İran'ın dış politikasında Şii faktörünü "instrumentalism" yani araçsalcılık yöntemi ile açıklamak gerekir. Araçsalcılara göre, etnik ve dini gruplara olan aidiyet duyguları ve grup içi ilişkileri beklenen faydayla doğru orantılı bir şekilde gelişir. Diğer bir ifadeyle İran, kendisine faydası olması için Şii faktörünü dış politikasında bir araç olarak kullanırken, Ortadoğu'nun diğer ülkelerindeki Şii gruplar da kendilerine olan fayda doğrultusunda Şii kimliklerini ön plana çıkarır ve İran ile ilişkilerini geliştirmek için kullanırlar(7). Siyonizm ve Batı karşıtı İran, özellikle 11 Eylül olayları sonrası Ortadoğu halkının kendisine olan desteğini artırmış ve Şii ya da Sünni İsrail karşıtı birçok grup ile işbirliğine gitmiştir. Tüm bunlar İran dış politikasının sadece "Şii Hilali" iddialarıyla açıklanacak kadar basit olmadığını göstermektedir.

Bekir Aydoğan
iletisim@politikadergisi.com

Kaynakça:

Not: Alıntılar, İran Dosyası (1 ve 2) adlı makalelerin kaynakçalarının devamı niteliğindedir.

1- Brenda Shaffer, "The Islamic Republic of Iran: Is It Really?", Brenda Shaffer (Edit.) The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy, The MIT Press, Cambridge, 2006, s. 220

2- Mehmet Şahin, a.g.e., s.15

3- Mehmet Şahin, a.g.e., s. 16

4- Mehmet Şahin, a.g.e., s. 17

5- Hüseyin Bağcı & Bayram Sinkaya, "Türkiye-İran İlişkileri: Güvenlik Perspektifinden Bir Değerlendirme" (Turkey-Iran Relations: The Security Perspective) (in Turkish and Persian), in 4.Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu: Küreselleşmenin Türkiye-İran Toplamları Üzerindeki Etkileri ve Toplamların Karşılaşabileceği Problemler, (İstanbul, September 24, 2005), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008, pp.1-10. s. 5

6- Hüseyin Bağcı & Bayram Sinkaya, a.g.e., s. 6-7

7- Emin Salihi, a.g.e., s. 2

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [2]

Kaynak URL (20/05/2024 - 20:30 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/iran-dosyasi-3-%E2%80%93-iran%E2%80%99-kafkasya-orta-asya-ve-turkiye-politikalari>

Bağlantılar:

[1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/bekir-aydogan>

[2] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>